

*В. І. Саїтава,
кандыдат педагагічных навук, дацэнт*

**ИНФАРМАЦЫЙНАЯ ПІСЬМЕННАСЦЬ
ЯК ШЛЯХ ДА ДАСТУПНАСЦІ
ИНФАРМАЦЫЙНЫХ РЭСУРСАЎ І ПАСЛУГ
(з вопыту бібліятэк амерыканскіх універсітэтаў)**

Бібліятэкі ВНУ ўсё больш інтэгруюцца ў асноўныя інстытуцыйныя функцыі ўніверсітэтаў: навучання, выкладання, правядзення навукова-даследчай работы. Адначасова ўзрастае іх роля ў больш шырокіх нацыянальных і міжнародных інфармацыйных структурах. У гэтых сацыяльна важных напрамках развіцця бібліятэкі ВНУ становяцца актыўнымі суб'ектамі правядзення інфармацыйнай палітыкі і навучання інфармацыйнай пісьменнасці (культуры) [1]. Значнасць гэтага навучання для бібліятэк універсітэтаў абумоўлена многімі знешнімі і ўнутранымі фактарамі: бесперапыннасцю адукацыі, неабмежаванасцю інфармацыйных рэсурсаў, іх імклівым колькасным ростам, разнастайнасцю формаў прадстаўлення, выкарыстаннем навейшых сеткавых тэхналогій і інш. Тэарэтычна і метадычна навучанне інфармацыйнай пісьменнасці (культуры) у наш час цэнтрыруецца вакол праблем доступу да электроннага кантэнту, паслуг і інструментарыя, якія падтрымліваюць адукацыю і навуковую дзейнасць. У Міжнародным стандарце ISO 2789 «Інфармацыя і дакументацыя – міжнародная бібліятэчная статыстыка» (2006 г.) навучанне карыстальнікаў вызначана ў пераліку электронных паслуг з онлайн-авым каталогам, электроннай (віртуальнай) даведачнай службай і інш. [2].

Стварэнне адукацыйнай прасторы ў бібліятэках змясціла акцэнт з бібліятэчнага асяроддзя, інфармацыйных рэсурсаў і тэхналагічных сродкаў на асобу карыстальніка: студэнта, магістранта і іншых прадстаўнікоў універсітэцкай супольнасці. У выніку ўзрастае роля праграмнага забеспячэння і сэрвісаў, якія ўплываюць на магчымасці карыстальнікаў паўнацэнна ажыццяўляць інфармацыйна-спажывецкую дзейнасць. Бібліятэчныя спецыялісты звярнулі ўвагу на ўзнікшую праблему «заклапочанасці карыстальніка электроннага доступу», выяўляюць яе прычыны і прапануюць шляхі мінімізацыі гэтай заклапочанасці. Прычыны самой негатыўнай з'явы заключаюцца ў імклівым развіцці

разнастайных паслуг у рэчышчы росту інфармацыйных рэсурсаў і іх разнастайнасці [3].

Для бібліятэк універсітэтаў Беларусі фарміраванне інфармацыйнай культуры карыстальнікаў электроннага, віртуальнага доступу, у тым ліку яе бібліяграфічнага кампанента, набывае ўсё большую актуальнасць. Не могуць не выклікаць заклапочанасці факты недастатковай увагі да гэтага важнага кірунку. Так, па даных даследавання выкарыстання электроннай бібліятэкі ў Беларускаім дзяржаўным медыцынскім універсітэце, толькі 23% студэнтаў-рэспандэнтаў ахоплены бібліятэчнымі заняткамі па фарміраванні інфармацыйнай культуры. Высветліліся праблемы, звязаныя з выкарыстаннем электронных дакументаў розных фарматаў, пошукам у базах даных і інш. [4]. Памнажаючы запасы кантэнту, з такой жа ўвагай бібліятэкам трэба ставіцца да забеспячэння магчымасцей яго выкарыстання, да навучання рэальных і віртуальных карыстальнікаў эфектыўнаму пошуку ў разнастайных бібліяграфічных рэсурсах.

У параўнанні з беларускімі ўніверсітэтамі, сайты амерыканскіх бібліятэк змяшчаюць вельмі многа разнастайных навучальных праграм, пучевадзіцеляў, якія дапамагаюць студэнтам розных курсаў карыстацца бібліятэчнымі фондамі і іншымі рэсурсамі, фарміраваць пошукавыя навыкі. Напрыклад, толькі на галоўнай старонцы бібліятэкі Масачусецкага тэхналагічнага інстытута (MIT) [<http://libraries.mit.edu>] змешчаны «Інструменты і базы даных па вашай тэме», «Інфармацыйны відэанавігатар з практычнымі рэкамендацыямі і парадзімі», «Даныя: пошук і кіраванне», «Запытайце у нас!», кансультацыйная служба «Сустрэчы з бібліятэкарам», відэапаслугі AMPS, І-чытанне ФАК і шэраг іншых навучальна-кансультацыйных рэсурсаў.

Бібліятэка Ельскага ўніверсітэта [<http://www.library.yale.edu/>] на галоўную старонку паставіла ўласную «Адукацыйную праграму», якую складаюць разнастайныя семінары, экскурсіі, інструкцыі, кантакты з персанальным бібліятэкарам, спецыялізаваныя навучальныя праграмы па пошуку і выкарыстанні розных рэсурсаў, апісанні калекцый і паслуг бібліятэкі і інш.

Увага надаецца фарміраванню ўмення карыстацца кожным інфармацыйным рэсурсам, прадстаўленым бібліятэкай. Так, грунтоўную дапамогу атрымліваюць карыстальнікі электронных каталогаў і баз даных універсітэцкіх бібліятэк.

Сярод інструментаў прапанаваны бета-версіі (інструмент для сучасных якасна аформленых графічных інтэрфейсаў для мабільных прылад і ўбудаваных сістэм), віджэты (для хуткага атрымання інфармацыі з Інтэрнэта без дапамогі вэб-браўзера, пашырэнні браўзера і панелі інструментаў), праграмы бібліяграфічнага аснашчэння дакументаў і інш.

Асобнай увагі заслугоўваюць праграмы, якія дапамагаюць афармляць прыартыкульныя, прыкніжныя і іншыя спісы літаратуры, цытаты, бібліяграфічныя спасылкі. Праграмы EndNote, RefWorks і Zotero займаюць месца на галоўных старонках сайтаў, напрыклад, раздзел «Стварыць бібліяграфіі» на сайце Ельскага ўніверсітэта, на сайце бібліятэк Універсітэта Мінесоты і інш. Напрыклад, RefWorks дазваляе ствараць бібліяграфічны спіс, імпартаваць спасылкі з тэкставых файлаў і баз даных Інтэрнэта. З імпартаваных бібліяграфічных запісаў аўтаматычна фарміруюцца паказальнікі аўтараў, дэскрыптары і перыядычных выданняў. Гэтым тлумачыцца адсутнасць на сайтах амерыканскіх бібліятэк узораў бібліяграфічнага апісання дакументаў і афармлення спісаў.

Новым карыстальнікам – студэнтам першых курсаў, студэнтам каледжаў пры ўніверсітэтах – прапануюцца ўводныя курсы, якія знаёмяць з бібліятэкай і яе інфармацыйна-пошукавымі сістэмамі. Факультэты ствараюць і прадстаўляюць свае праграмы, якія глыбока раскрываюць студэнтам спецыялізаваныя інфармацыйныя рэсурсы. Напрыклад, бібліятэка MIT у раздзеле Guides прапануе студэнтам інструменты ў выглядзе прадметнага рубрыкатара па базах даных (унутры – па відах рэсурсаў). Функцыянуюць пуцэвадзіцелі з пералікам дысцыплін і тэрмінам іх выкладання. Па кожнай дысцыпліне змешчаны спісы літаратуры.

Усе інфармацыйныя навігатары, якія тлумачаць карыстанне бібліяграфічнымі рэсурсамі (каталогамі, БД), у MIT адначасова маюць гукавае суправаджэнне.

Персанальная бібліятэчная праграма Help a librarian дазваляе ў онлайн-авым рэжыме навічкам замацоўвацца за бібліятэчным спецыялістам, які будзе вучыць асаблівасцям інфармацыйнага пошуку, у тым ліку бібліяграфічнага, дапамагаць арыентавацца ў рэсурсах. Студэнты старшых курсаў таксама ў онлайн рэжыме звяртаюцца да бібліятэкараў, спецыялістаў па галінах і тэмах, і на працягу навучальнага года гэты персанальны бібліятэчны

спецыяліст кансультуе па базах даных, дапамагае засвоіць навучальныя бібліятэчныя праграмы, вучыць фармуляваць пошукавыя запыты, адпраўляе інфармацыю аб новых дакументах і адказвае на любыя пытанні, звязаныя з інфармацыйна-спажывецкай дзейнасцю студэнтаў.

У бібліятэках сістэматычна праводзяцца даследаванні карыстальнікаў, выяўляюцца задаволенасць дзейнасцю бібліятэкі і актуальныя праблемы. Асабліва ўвага звяртаецца на ацэнку ІТ тэндэнцый і інавацый. Вынікі аналізу змяшчаюцца на сайце. Напрыклад, да супольнасці MIT на сайце звяртаюцца праз сэрвісы «Калі вы нешта не сказалі нам, паведаміце ў любы час, націснуўшы на “Запытайце ў нас!” ці “Раскажыце нам!”»).

Умела выкарыстоўваюцца сродкі з рэкламным падтэкстам, напрыклад, роля бібліятэкі ў вучэбнай і навуковай дзейнасці карыстальнікаў падкрэсліваецца ў загаловах, зваротах і іншых моўных элементах.

На сайце Ельскага ўніверсітэта ў рубрыцы «Зваротная сувязь» можна напісаць тэкст паведамлення бібліятэкару. Тут жа размешчаны пошук у каталогу, што падказвае, з якімі найчасцей узнікаючымі пытаннямі звяртаюцца да бібліятэкараў. Сувязь ажыццяўляецца праз імя і E-mail карыстальніка.

Асобнай увагі ў бібліятэках амерыканскіх універсітэтаў заслугаюць карыстальнікі з абмежаванымі магчымасцямі. Для таго, каб гарантаваць ім доступ да фондаў бібліятэк, рэсурсаў дзяржаўных устаноў і вэб-рэсурсаў, універсітэцкія бібліятэкі распрацоўваюць спецыяльныя праграмы, у якіх важная месца займаюць пытанні інфармацыйнай граматычнасці, уключаючы і выкарыстанне спецыялізаваных інтэрнэт-крыніц інфармацыі, бібліяграфічных рэсурсаў [5].

Вопыт бібліятэк амерыканскіх універсітэтаў раскрывае напрамкі і формы фарміравання інфармацыйнай культуры карыстальнікаў у лічбавым асяроддзі. Для бібліятэчнага персаналу беларускіх універсітэтаў гэта добры арыенцір у дзейнасці па эфектыўным навучанні выкарыстанню сучасных інфармацыйных рэсурсаў.

1. Секция академических и других научных библиотек. Стратегический план на 2006–2007 годы. – URL: http://www.rba.ru/ifla/sec/1_2.html.

2. *Международный стандарт ISO 2789 «Информация и документация – международная библиотечная статистика»* // *Новости Междунар. федерации библиотечных ассоциаций и учреждений.* – 2011. – № 4 (91). – С. 18–53.

3. *Brown, Lesley J. J. Trending Now – Reference Librarians : How Reference Librarians Work to Prevent Library Anxiety / Lesley J. J. Brown.* – URL: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/>.

4. *Дубай, С. С. Исследование эффективности использования электронной библиотеки Белорусского государственного медицинского университета / С. С. Дубай, Е. С. Тенюшко* // *Науч. и техн. б-ки.* – 2011. – № 10. – С. 21–26.

5. *Services for Persons with Disabilities.* – URL: <http://yufind.library.yale.edu>.

РЕПОЗИТОРИЙ БГУКИ